

Life Extension By Januar Yap

"I know the routine, put another nickel/ In the machine/ I feel kind of bad, can't you make the music Easy and sad..."—Frank Sinatra, "One for My Baby (And One More for the Road)"

Nasulayan na ni Noy Romy ang la'a sa cobra, ang mutya sa saging tindok, apil na ang pagdagkot og kandila sa may balitian unahan sa iyang balay nga nagpatong sa may pangpang sa Uling, Naga—taas lang gihapon ang iyahang altapresyon ug kanunay siyang mangihi ug dukaon, timailhan nga ming-ursa na pud ang katam-is sa iyang kaugatan. Mao kini ang gisulti kaniya ni Doc Patikul pagbisita niya sa health center sa miaging tuig: tapnatser imong sugar ug presyon sa dugo. Dili madala og la-ga og tanglad o pag-ugom og ahos. Unsaon man, mosabaw man pud og mantika sa baboy—kumkumon ang tulog nga tibugol niini ug dayon idabo-dabo sa init nga kan-on. Aw, mosinaw man gyud matag lugas sa kan-ong puti, samot na iyang simud inig hungit niini sa kinamot. Maayo na man lang unta to og buhi pa iyang asawa ngas Mila kay naa pay tigbadlong niya. Gipahiran niya sa panyong karaan ang bildo sa hulagway sa iyang asawa, halos nangapanas na ang bulok niini ug wala nay timailhan sa lamurok niining aping. Karong biyudo na siya, nag-inusara na lang siya niining gamayng payag ug naningkamot na lang og sikay-sikay sa iyang kaugalingon.

Labi na karon sa panahon sa pandemya, ayay na man lang gyud kalisud!

"Dakpon ang mga senior citizen!" maoy iyang mahinumduman nga gisulti sa announcer sa radyo. Gidili ang pag-gawas sa mga senior citizen, dili mahimong mogawas sa panimalay agi kuno kay mas delikadong hitaptan sa coronavirus, labi na nga aduna siyay co-morbidity. "Na hala, kamong mga tiguwang, pagpuyo lang usa mo, dili usa mo moaringkingking!" sulti pang Bobby Kalungsod, beteranong brodkaster sa Sugbo.

Mibarog si Noy Romy gikan sa kawayang lantay. Nasangit pa gyud iyahang purol sa lansang nga milabaw niini ug nadungagan ang buslot sa sampot. Gibati siyag ngulngol sa iyahang likud, wa kini maapil niyag reklamo sa doktor. Gani, halos tanan niyang kabukogan manglugti na man daw morag makinaryang naughan sa grasang padangog unta niini.

Gipalong niya ang transistor niyang radyo kay nangyawat sa baterya. Wala na ra ba siyay masugo nga molugsong ngadto sa sentro para mopalit og tag-9 volts nga

Eveready. Tulo ka baryohan ang iyang motoron moabot lang didto, kalas og gasolina, walay labot sa kahawoy nga iyang bation og kinupot sa manubila inig taak niya sa batuong dalan dapit sa Barrio Cansamuroy ug Tinakloban. Og masipyat, adto na man gyud puniton nga gilamoy sa bul-og sa sapa sa ubos. Karong panahona, gikinahanglang mangunay siyag panikaysikay sukad naminyo iyang pag-umangkon nga silingan niadtong usang tuig. Mao ra man unta to iyang madaugdaug og sugo. Wala na siyay laing paryente nga anaa sa duol.

Giablihan niya ang hunos sa gamayng aparador kon diin gipatong ang hulagway sa iyahang asawa. Wala nay nahibilin pang tambal sa gamayng sudlanang plastik, apil na usab ang iyang maintainance nga tambal nga Life Extension. Maayo man gud unta to kay mogana iyang kaon, sayon pagkalibang, nindot ang pagkatulog. Lagmit gisagolan tog la-a sa cobra nga morag mamuliskad man gyud ang iyang kaugatan og dili na maghuot ang iyang tangkugo.

Magtulo na usa ka semana nga wala siya katumar sa Life Extension ug sa iyang pamati, ug hiabtan pa ni'g laing semana, manghugot og balik iyang tangkugo ug mobagtok iyang dugo. Gibalik niya og paandar ang radyo, apan igo lang kining mitingog makadiyot (*“And now the end is near...”*) ug mi-awp ug wala na dayon motingog. Gikuha niya ang mga baterya niini og gibutang sa may bintana aron mainitan. Mogana pa unta ni og balik, sama sa iring nga minglugsot sa numero nuwebe dunay siyam ka kinabui ang baterya kon painitan. Ingon niani pa lang unta ang tawo, kon mainitan, madungagan pa unta ang katuigan sa kinabuhi, dili manginahanglan og Life Extension.

Sa kataposan niyang patubil sa motor niadtong Marso, maayo na lang nga naka-full tank siya. Abril ang lockdown, sukad misaka ang mga kaso human sa Semana Santa nga nagpunsisok ang mga tawo sa merkado aron mamalit og igsasagol sa binignit. Gitan-aw nya ang iyahang belt bag kon anaa ba ang senior citizen nga notebook niya ug ang mga reseta sa tambal. Nagkalukot-lukot na kini ug ang kunot sa mga pahina sa notebook sama kakunot sa iyang dagway. Ang mga sinulat sa doktor halos dili na mabasa. Wala hinuon siya mabalaka kay nasag-ulo na man niya ang mga pangalan sa tambal. Wala didto malista ang Life Extension, iyaha ra kining napaminawan sa radyo nga maaayo kuno, nadunggan pud niya sa mga silingang edaran na pud.

Miabot pag halos napulo ka tindak ayha ra miandar ang iyang motor. Gibuylohan dayon niya ang gasolinador ug naulian ang tingog niini. “Hah! Mosyapol pa ni, liwat ni sa tag-iya!” sulti pa niya sa kaugalingon sa wa pa kini mobulhot ngadto sa dalan paingon Cansamuroy ug Tinakloban. Lig-on iyang pamati rong adlaw, maayo na lang makaharos siyag kamunggay sa luyo sa iyahang balay, makasabaw-sabaw siya matag karon ug unya.

Tuod man, sa wala madugay, miabot siya sa batuon nga bahin sa duha ka baryo. Kahibaw na siya kon asang mga dapita ang dagkong libaong ug likayan kini niya. Nasipyat siyag katulo, miigo gayud sa dagkong bato apan giyano lang niya og bawi sa balanse ug nalutsan gyud nuon niya nga wala mahitugpa sa sapa sa ubos. “Hah!” niya pa, “Lig-on pa ni, du!”

Paghiabot niya sa eskina, nakit-an kini siya sa iyahang higala nga habal-habal drayber ngas Katol nga nanawag niya, “Noy Romy, ngano man intawng gasuroy-suroy ka? Hitakdan gani kag Covid! Senior ra ba ka, madakpan gyud ka!”

“Ay, Dong Katol, hadlukon ta man!” ug mibulhot dayon kini paingon sa highway ngadto sa Dakbayan sa Talisay. Otsenta ang dagan ni Noy Romy kay wala may trapik. “Mao ni dalan, walay kompetensiya!” niya pa. Sukad nagsugod ang mga border control ug lockdown, wala na pud makadagan ang mga pampublikong transportasyon. Tuod man, wala abti’g traynta minutos, makita na niya ang boundary sa Talisay. Nahibulong na lang siya nga adunay hataas nga lumbay sa mga sakyanan nga daw natanggog. Mi-minor iyahang dagan ug nakita niya nga adunay checkpoint sa unahan, anaa sa daplin sa dalan ang lumbay sa mga motor. “Pisti!” sulti ni Noy Romy sa kaugalingon. Lagmit hidakpan kini siya kon moagi siya dinhi. Gibweltahan niya ang gasolinador og mibulhot kini og kusog, daw sa usa lang ka labtik miabot sa sinto baynte and dagan niini ug pag-abot niya tungod sa checkpoint, mipito ang kapolisan ug gipasirbato ang siren sa sakyanan niini. Wala kini panumbalinga ni Noy Romy, misutoy kini lahos sa checkpoint, wala na niya hunahunaa og mogukod ba ang mga kapolisan o dili. Wala siya motan-aw sa side mirror sa iyang motor, basta na lang siya misutoy paingon sa iyang suki nga botica. Mianam og kahinay ang tingog sa siren ug mga sirbato sa pulis, ug labing siguro, wala kini siya gukda.

Pipila ka kilometro niyang bulhoy, miabot gayud siya sa Elixir Mall sa may Lagtang. Mingaw ang dapit kon hain nahimutang ang botica ug lagmit wala gayud tingali mogukod ang kapolisan niya. Giparking niya iyahang motor ug sa dihang mosulod na unta siya sa maong botica, gibabagan kini siya sa gwardiya. “Noy, ngano man intawn dia ka nga senior man ka, bawal man mogawas sa mga senior!”

“Dong, wala koy masugo sa amoa, mopalit ra kog Life Extension,” sulti niya sa guwardiya.

“Hulat kadiyot ha, mangutana kog pwede ba, kay bawal gyud na tawn, noy,” tubag sa guwardiya, nga nangutana sa tindera sa botica og mahimo bang mopalit ang tigulang og tambal.

“Nah,” tubag sa babaye, “di gyud na mahimo, bawal gyud ang mga senior ron. Nganong wala man na siya magpasugo na lang?”

Nakadungog si Noy Romy sa gisulti sa tindera sa sulod ug mitubag kini, “Day, wa tawon koy masugo. Papalita na lang kog Life Extension kay nahutdan na intawn ko!”

“Di gyud pwede, Noy! Bawal gyud,” tubag sa tindera ug diha-diha, gitukmod sa guwardiya ang pultahan sa botica ug nahayang si Noy Romy. Sa kalagot sa tigulang, mibangon kini ug dunay gikuha ilawm sa lingkuranan sa motor niini. Iyahang gibalik ang guwardiya nga nahakurat sa pagtion ni Noy Romy sa ice pick. Miderecho kini ngadto sa may estante ug gihulga ang babayeng tindera. “Ambi tanan Life Extension nimo diha!”

Apan niining tungora, gitionan si Noy Romy sa pusil sa guwardiya. “Gawas!” banghag sa guwardiya kaniya. “Tawag og pulis, day!” sulti niya sa tindera.

Migawas si Noy Romy ug mibulhot pagbiya sakay sa iyang motor. Imbis nga paingon siyang mobalik sa Naga, milahos kini sa poblacion sa Talisay, ngadto sa iyang suking videokehan daplin sa baybayon. Apan mingaw ang maong dapit. Wala pud gitugot ang nga imnanan sa panahon sa pandemya ug labaw na ang videokehan. Sirado kini, apan anaa si Inday Liza nga naglingkog sa sulod.

“Day Liza!”

“Uy, Noy! Dia lagi ka.”

“Usa lang ka bol sa tuba, Day, unya pakantaha kog kausa,” hangyo ni Noy Romy.

“Aw, way blema na, Noy. Kausa ra man kaha?”

“Kausa lang gyud, Day Liza. Salamat kaayo.”

“Dayon diri, Noy. Sakto kaayo diay tuba.”

Gipaandar ni Inday Liza ang videoke ug nag-andam og usa ka singko pesos nga sinsiyon aron ihulog niini. Gihatag niya ang songbook ni Noy Romy aron makapili og kanta ang iyang suki.

“Aw, wala na kinahanglana, Day Liza. Numero 143, derecho na na,” sulti ni Noy Romy.

“Mao lang diay gyapon, Noy. Ang paborito nimo,” ug mipahiypom si Inday Liza.

“Aw mao lang gyud gihapon, Day Liza,” tubag ni Noy Romy.

Gibutang ni Inday Liza ang usa ka bol sa tuba nga nagbolabola pa. Gihatag dayon niya ang microphone ni Noy Romy. Mibalik siya sa videoke machine arong ihagbong ang singko pesos. Gipili dayon niya og tuplok ang song number 143.

Giyarok ni Noy Romy makausa ang usa ka bol sa tuba ug gibutang dayon niya sa lamisang wala nay sulod. Gipunit niya ang microphone ug mibarog sa pagsugod og tukar sa videoke.

“Ang now, the end is near...” ang pagsugod og kanta ni Noy Romy. Mipiyong kini daw gibati pag-ayo ang maong kanta, *“and so I face, the final curtain...”*

Singkwenta anyos na ang maong kanta niadtong 1974 ug gikanta kini ni Frank sa Madison Square Garden kadtong tuiga, ang misantop sa hunahuna ni Noy Romy samtang nagkanta, *“And so I face, the final curtain...”*

Sa tinuoray lang, dili siya biyudo. Kwarantay sais na pud ka tuig siyang pinangita og hain na si Mila. Kalit kining nawala niadtong 1974, sa susamang tuig nga giawit ni Frank Sinatra sa Madison ang susamang kanta nga iyahang gikanta karon dinhi sa usa ka tago ug mingaw nga videokehan sa Poblacion sa Talisay.

“...I travelled each, and every highway, and more, much more than this...”

Sa kalit lang, dunay misapaw nga siren sa lagubo sa videoke machine. Wala kini niya tagda. Tiwason niyang awit alang sa bugtong tawo nga natingban sa iyahang gugma. Apan pipila ka sakyanan sa kapolisan ang nagsingabot, nanggawas ang mga armadong mga pulis niini—naka bullet proof vest, naka-helmet og kevlar, ug nagbansiwag ang ilang mga assault weapons. Nagdungan kini og tion ngadto kang Noy Romy, sa wala, sa tuo, gilibotan nila ang videokehan ni Inday Liza nga karong miingon kaniya, “Noy Romy, pasayloa gyud ko...”

Sa wala pa gani mahuman og litok ni Inday Liza ang gusto niyang isulti kang Noy Romy, nagpakapaka na ang mga armas ug mitusak-tusak sa lawas ug ulo ni Noy Romy.

Naatlan sa linyang, *“I did it my way...”* ang pagtagod-tagud sa bala sa iyahang pagkatawo. Nahagba si Noy Romy sa yuta ug nagbolabola ang baba niini daw miawas og balik ang tuba nga nainom niini.

Taliwa sa kalit nga kahilom human sa butobuto, usa ka pulis ang mikuha sa iyahang radyo ug miingon, “Package delivered. Over.”

Asian Literature Project "YOMU" ©Japan Foundation